

Miten suomea puhutaan Inkerinmaalla? – Kielenkäytön muutoksia jäljittämässä

Kaarina Mononen

Keväällä 2013 valmistuneessa väitöskirjassani tarkastelin Pietarin alueen inkerinsuomalaisten nykypäivän suomen kielen käyttöä. Keräsin aineiston etnografista menetelmää hyödyntäen. Aineistoon sisältyy haastatteluja sekä tilannetallenteita vanhainkodista. Mukana on eri-ikäisiä inkerinsuomalaisia, mutta pääosa aineistosta on vanhimmalta ikäpolvelta. Kirjoituksessani esittelen lyhyesti tutkimusta muutamien esimerkkien kautta.

Inkerinmaan suomenkielisyyden taustaa [\[1\]](#)

Suomea on puhuttu suomenkielisissä kyläyhteisöissä Suomenlahden ja Laatokan välissä sijaitsevalla Inkerinmaalla vuosisatojen ajan. Alue oli sotien seurauksena pitkälti autioitunut, kun Ruotsi sai sen vuoden 1617 Stolbovan rauhassa. Inkerinmaa suomenkielistyi ja luterilaistui vähitellen, kun sinne tuli siirtolaisia Suomesta. Inkerin siirtyminen Venäjän vallan alle 1700-luvun alkupuolella toi alueelle puolestaan runsaasti venäläisiä. Kuitenkin suomalaisuus ja suomen kieli säilyivät erityisesti suomenkielisen luterilaisen kirkon vuoksi. Luterilainen uskonto erotti inkeriläiset venäläisistä ortodokseista: seka-avioliitot olivat harvinaisia.

Inkeriin muodostui ajan kuluessa inkerin suomalaismurteet, jotka ovat lähellä Suomen kaakkoismurteita. Niistä käytetään usein yksinkertaista nimitystä inkerinsuomi, ja puhujat viittaavat niihin myös inkerin kielenä. Vaikka kylissä oltiinkin suomenkielisessä ympäristössä, myös venäjänkielisiin oli luonnollisesti yhteyksiä, ja venäjämästä omaksuttiin lainasanoja. Lainasanat, kuten *rovatti* (sänky), *vunukka* (lapsenlapsi) ja *potuska* (tyyny), tulivat suomalaistuneina osaksi suomenkielistä puheenpartta. Suomen kirjakieltä käytettiin julkisen elämän kielenä kirkoissa ja kouluissa, ja myös kirjakielestä tuli vaikutteita puhuttuun kieleen.

1900-luvun aikana kielellinen tilanne muuttui jyrkästi. Neuvostoliiton aikana suomen kieltä ja muita vähemmistökieliä ensin tuettiin, mutta poliittisten toimien seurauksena alkoi inkerinsuomalaisten voimakas venäjänkielistyminen. Suomenkieliset koulut ja kirkot suljettiin 1930-luvulla ja suomesta tuli kielletty kieli. Toisen maailmansodan aikana väestö lisäksi karkotettiin asuinalueiltaan. Kyläyhteisöt hajosivat, ja myös seka-avioliitot venäläisten kanssa yleistyivät. Venäjänkielisiä ilmauksia alettiin käyttää yhä enemmän suomenkielisen puheen keskellä. Jos perheessä oli yksikin täysin venäjänkielinen, suomen kielen käytöstä saatettiin luopua kokonaan myös kotona, ja toisinaan myös suomenkieliset vanhemmat alkoivat puhua lapsilleen venäjää.

Tutkimukseni kohdistuu historiallisen Inkerinmaan sekä Pietarin alueeseen, ja selvitän sitä, kuinka jotkut tällä alueella asuvat, väljemmin tai tiiviimmin inkerinsuomalaisina itseään pitävät yksilöt käyttävät suomen kieltä. Lähtökohtana ei siis ole ollut tutkia murteen muuttumista, vaan kartoittaa ylipäänsä suomen kielen puhumista ja tarkentaa huomiota joihinkin tilanteisiin, jotka havainnollistavat suomen kielen käyttöä arjessa.

Kielitilanteen tutkimusta sisältäpäin

Tutkimukseeni on osallistunut eri-ikäisiä inkerinsuomalaistaustaisia. Vanhainkodin ulkopuolella asuvia sekä nuorempia, 1930–1980-luvulla syntyneitä inkeriläisiä, olen haastatellut yleensä kertaluontoisesti, mutta monia heistä olen tavannut muissakin yhteyksissä. Eniten aineistoa on eräästä vanhainkodista, jossa inkerinsuomalaisvanhukset elävät venäjänkielisten kanssa. Valtaosa talon asukkaista on tätä nykyä venäjänkielisiä, samoin henkilökunta. Nämä inkeriläisvanhukset ovat niitä, jotka ovat eläneet lapsuutensa suomenkielissä kyläyhteisöissä vielä Neuvostoliiton alkuaikoina; vanhusten kielessä on paljon perinteisiä inkerinsuomen murrepiirteitä. Tässä vanhainkodissa kävin useita kertoja ja keskustelin sekä vanhusten että henkilökunnan kanssa. Olen siis pitkällä aikavälillä tutustunut tutkittaviin ihmisiin ja heidän elinympäristöönsä; näin olen voinut ottaa huomioon myös kontekstin, jossa kieltä käytetään. Aineiston keruuta ohjasi myös vähitellen kertynyt hiljainen tieto, ja sen myötä myös aineisto on muotoutunut juuri tietynlaiseksi. Tämän tyyppinen aineiston kerääminen, osallistuva havainnointi, kuuluu etnografiseen lähestymistapaan. Tavoitteena on ollut saada kielenkäytöstä monipuolinen, mutta syvälinen kuva, ja se on vaatinut keskittymistä pieneen kokonaisuuteen.

Olen aina mukana tallennetuissa keskusteluissa, mutta osallistumiseni vaihtelee tilanteittain. Joskus paikalla on myös joku toinen Suomesta tullut suomalainen. On huomattava, että tällainen tilanne on tavallinen vanhainkodissa mutta myös vanhainkodin ulkopuolella: yhteydet suomalaisiin on yleinen motivaatio opiskella tai käyttää suomea Pietarin alueella nykyään. Kanssakäyminen suomensuomalaisten kanssa sekä suomalaisten joukkotiedotusvälineiden seuraaminen vaikuttavat myös siten, että erilaiset nykypuhekieliset ilmaukset ovat tulleet osaksi joidenkin tutkittavien puhetta, tosin vanhainkodin asukkailla tällaisia ilmauksia ei esiintynyt.

Yksilöiden kokemuksia

Menneisyyden vaiheet näyttäytyvät aineistossani yksilöiden äänellä, ja kertomukset auttavat ymmärtämään nykypäivän kielitilanteen moninaisuutta. Tutkimuksessani otan huomioon laajemman yhteiskunnallisen ja kielellisen tilanteen, tarkastelen sitä heijastelevia käsityksiä ja syvennän tarkastelua joihinkin keskusteluihin, joissa esimerkiksi venäjän ja suomen kielen puhuminen rinnan aiheuttavat neuvottelua.

Kielitilanteen nopea muutos käy ilmi jo yhden ihmisen kertomuksesta. Tutkimuksessani mukana oleva noin 90-vuotias vanhus Kaisa muistelee sitä, kuinka ennen kylät olivat suomenkielisiä, mutta sitten tilanne muuttui jyrkästi.

- 01 KAISA: ennempää koko Lenin (,) enne sottaa (,) koko Leninkrat kaik
- 02 yksii suomalaisii.
- 03 KM: nii, nii nii.
- 04 KAISA: kylät (,) suomalaiset kylät.
- 05 KM: nii oli. nii.
- 06 KAISA: aha. (,) sit Vennäänmuualt tulliit ja tulliit ihmisiä. ennempää
- 07 oli Suome oma,
- 08 KM: nii.
- 09 KAISA: omat ihmiset.

Sama henkilö kertoo myös useaan otteeseen tarinan siitä, kuinka huono venäjän taito paljasti hänet ei-venäläiseksi 1950-luvun sovhoosissa. Samalla hän tulee korostaneeksi myös syntyperäistä suomen kielen osaamistaan. Kertomahetkellä 2000-luvun alkupuolella puhuja näyttää samastuvan selvästi suomalaisiin.

Keskustelut kielitilanteen peilinä

Arjen keskustelun tarkastelu havainnollistaa yhteiskunnan muutoksia. Vanhainkotiin on syntynyt uusi monikielinen yhteisö, jossa yleensä toimitaan venäjäksi, mutta suomenkielisillä on mahdollisuus puhua lapsuutensa kieltä. Keskusteluissa mukana olijat arvioivat sitä, millä kielellä on sopivaa ja mahdollista puhua ja kuka esimerkiksi pystyy tulkkaamaan, kun tulkkausta tarvitaan. Kielellisten muutosten vuoksi myös venäjän kieli näkyy tutkimuksessani, koska sitä käytetään usein eri tavoin myös pääasiassa suomenkielisessä keskustelussa. Aina venäjää ei kuitenkaan kelpuuteta osaksi keskustelua esimerkiksi suomensuomalaisen kanssa, ja tällöin puhuja voi hakea asiaankuuluvaa ilmausta, kuten seuraavassa esimerkissä Helmi tekee.

- elehtii käsillä näpyttelee ilmaan
- 01 HELMI: tämä on oikein hyvä tyttö ymmärtää Anni,
02 [kom- niitä k- (epäselviä ääniteitä) miten sie sanot (.) kompjuters.
03 [(joku yskii)
04 (1.0)
 näpyttelee sormella
- 05 HELMI: no niit [(-).
06 KM: [nii (.) [niit tietokoneita.
07 [(joku yskii)
- nyökäyttää
- 08 HELMI: tämä on tietokone. no (.) aina (.) mäne nyt nukkumaa (.)
09 väsyit ei siin väsy konsaa.

Vanhuksen esittämä kysymys osoittaa, että hän tunnistaa *kompjuter*-sanana venäjänkieliseksi ja esittää suoran kysymyksen suomensuomalaiselle KM:lle: *miten sie sanot (.) kompjuters*. Keskustelutilanne suomensuomalaisen kanssa muodostuu kielenoppimistilanteeksi, jossa ikänsä Venäjällä asunut inkerinsuomalainen voi päivittää sanastoaan. Motivaationa voi lisäksi olla ajatus siitä, että suomenkieliselle kuuluu puhua suomea, ei suomea ja venäjää sekaisin. Ymmärtämisongelmia keskustelussa inkerinsuomalaisten ja suomensuomalaisten kesken voi ilmetä sen vuoksi, että suomalainen ei ymmärrä venäjää, ja myös erilainen kulttuuri Venäjällä ja Neuvostoliitossa on erottanut puhujia Suomesta. Neuvottelun kohteena voi siis olla yhtä hyvin venäjänkielinen ilmaus kuin vanha murrenakin.

Kielimuodot eivät käytännössä ole selvärajaisia, sillä kielessä on aina erilaisia kerrostumia. Kielten ja kielimuotojen erot tulevat kuitenkin näkyviksi silloin, kun kielenkäyttöä aletaan kommentoida tai toinen osapuoli ei ymmärrä ja joutuu kysymään esimerkiksi sanan merkitystä. Puhujien kielelliset resurssit ovat joissakin tapauksissa selvästi erilaiset, ja sillä on merkitystä vuorovaikutuksessa. Tätä havainnollistaa seuraava esimerkki sosiaalikeskuksesta, jossa inkerinsuomalaisvanhukset käyvät esimerkiksi tapaamassa tuttuja, tekemässä käsitöitä tai pesemässä pyykkiä. Keskustelemassa ovat 1920-luvulla syntyneet Juho ja Eino. Juho oikaisee vieraan venäjänkielisen sanan Einon puheessa. Eino on kertomassa Leningradin piirityksestä, kun vieressä istuva Juho nostaa Einon käyttämän ilmauksen ongelmalliseksi ja ottaa tilanteesta asiantuntijan, suomen kielen osaajan roolin.

- 01 Eino: minuutti viel.
02 KM: nii.
03 Eino: ko (.) otiit poikkee sen blokaadan,

- 04 KM: joo?
05 Eino: nelkymmentneljanten vuoten,
06 KM: joo.
? Juho: piirity- piirityksen.
08 KM: nii.
09 Eino: ni kaupunkis piiri- piirin ottiit poi- piiris- [piirity(k)sen].
10 KM: [mm
11 Eino: kaupunkis ol (.) ol ee tuhat yheksänsataa nelkymenä vuoden oli
12 kolme miljoonaa.
13 (.)
14 KM: nii.
15 Eino: eläjii kansalaisii ol Leningraadis.

Eino käyttää sanaa *blokaada* (r. 3), mutta Juho korjaa sen piiritykseksi (r. 7). Eino ottaa *piiritys*-sanan heti käyttöönsä (r. 9), joskin hakee sanaa ja taivutusmuotoa ja tuottaa viimeisen variantin epäselvästi (*piirity(k)sen*). Tämä ohjaa tulkintaa siihen, että sana on hänelle vieras eikä ainoastaan tilapäisesti unohtunut. Esimerkissä sanasto on huomion kohteena, ja sanastoon onkin helpoin tarjota vaihtoehtoja. Tilannekatkelma näyttää saman ikäluokan ihmisten, 1920-luvulla syntyneiden Juhon ja Einon, erilaisten kielellisten resurssien merkityksen suomenkielisen keskustelun rakentumisessa. Vieraaksi tunnistetun ilmauksen korjaamisen motivaationa voi olla esimerkiksi pyrkimys ideaalimpaan kielenkäyttöön, omien suomen kielen resurssien todistaminen tai keskustelun etenemisen varmistaminen, koska läsnä on Suomesta tullut suomalainen.

Kielelliset ihanteet kielenkäyttöä ohjaamassa

Kielen käyttöön vaikuttavat myös mielikuvat siitä, miten pitäisi puhua missäkin tilanteessa. Olen ottanut selvää siitä, mitä käsityksiä tutkittavilla on kielistä ja kielimuodoista ja miten ne näkyvät keskusteluissa kielenkäyttäjien itsensä muotoilemina. Huomio on ollut siinä, kuinka käsitykset käyvät ilmi vuorovaikutuksessa. Kielellinen pohdinta aktivoituu usein suorien, kieltä koskevien kysymysten takia mutta myös esimerkiksi silloin, kun puhuja huomaa käyttäneensä venäjää suomenkielisessä keskustelussa.

Käsitykset tavoiteltavasta kielestä tai kielimuodosta nousevat kieli-ideologioista, jotka heijastelevat yleistä asenneilmapiiriä ja osaltaan luovat sitä. Kaikilla tutkittavilla on selvä näkemys inkerinsuomesta: ja laajasti on vallalla näkemys siitä, että se on sekakieltä ja mummojen kieltä, eikä sitä itse haluta puhua tai oppia. Murteellisuus ei ole arvostettua, kun taas kirjakieli ja oikea suomen kieli ovat. Inkerinsuomesta kommentoidaan erityisesti lainasanoja, jotka ovat peräisin venäjistä. Aineistossa on paljon esimerkkejä, joissa inkerinsuomea käsitellään sekakoodina.

Tutkimuksessani monet, sekä nuoremmat että vanhuksset, toteavat haluavansa tai osaavansa puhua puhdasta suomea tai oikeaa suomea. Usein puhtaalla suomella tarkoitetaan kirjakielen mukaista suomea, mutta tarkemmin katsottuna kyse on joskus myös mielikuvasta: syntyperäinen suomalainen puhuu luonnollisesti puhdasta suomea. Toisaalta voidaan tarkoittaa myös Suomessa puhuttavaa suomea, jonka variaatioon ei kiinnitetä huomiota. Tällainen suomi on kielimuoto, jota halutaan käyttää tai oppia, sillä se koetaan hyödylliseksi. Usein puhdas suomi on inkerinsuomen murteiden vastakohta. Aitous ja puhtaus ovat ominaisuuksia, joita monet kielenpuhujat tavoittelevat.

Venäjän käyttöä kesken suomenkielisen keskustelun arvioidaan kielteisesti. Venäjän kielen kommentointi voi kieltä siitä, että periaatteessa puhuja kokee hallitsevansa suomen kielen ja sen käytön erityisesti syntyperäisyytensä takia. Olosuhteet ovat olleet kuitenkin niin haastavat, etteivät kielen rajat enää ole ihanteellisesti paikoillaan. Kieliyhteisön suuret muutokset horjuttavat puhujan ihannetta yksikielisyydestä. Kuvitelma yhden kielen käytöstä yhdessä tilanteessa joutuu näin koetteelle.

Otin esille lyhyesti myös joitakin arvioita omasta kielitaidosta: nuoremman polven inkeriläiset kertovat ymmärtävänsä inkerinsuomea, mutta jotkut mainitsivat, että vaikeuksia esiintyy tietyillä suomen kielen alueilla, esimerkiksi sanastossa. Tämä ilmentää jälleen sitä, että kielitaito on tilannesidonnainen ja koostuu monista eri osa-alueista.

Suomen kieltä monin tavoin

Inkerinsuomi elää käsityksissä ja mielikuvissa, mutta se elää vielä myös vanhimman polven puheessa perinteisinä murteellisuuksina. Eri-ikäisten inkerinsuomalaistaustaisten suomen kielessä kuuluvat lisäksi muun muassa suomen kirjakieli, nykypuhekielisyydet ja usein venäjä. Joillakin yksilöillä tietyt piirteet korostuvat.

Nopeasti muuttuneet yhteiskunnalliset olot näkyvät kielenkäytössä. Vanhat inkerinsuomen murteet ovat katoamassa, koska kieliyhteisöt ovat hajonneet, eikä nuoremmilla ole motivaatiota opetella ”mummojen kieleksi” leimautunutta kielimuotoa. Toisaalta suomen kieli elää alueella uusin tavoin. Kiinnostus suomen kieleen pysyy yllä, kun inkerinsuomalaisilla on yhteyksiä Suomeen ja suomensuomalaisiin.

Kirjoittaja on väitellyt Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitokselta maaliskuussa 2013.

Väitöskirja on luettavissa Helsingin yliopiston [E-thesis-palvelussa](#).

Lähteet

Nevalainen, Pekka 1991: Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 234–299. SKS, Helsinki.

Savijärvi, Ilkka 2003: Inkerinsuomi ja suomalaiset Inkerinmaalla. – Hannele Jönsson-Korhola ja Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 272–299. Tietolipas 190. SKS, Helsinki.

[1] Taustatiedoissa keskeisinä lähteinä Nevalainen 1991 ja Savijärvi 2003.